

NASTAVA ENGLESKOG JEZIKA NAMENJENA BUDUĆIM PRAVNICIMA: TERMINOLOŠKE RAZLIKE KAO RAZLIKE U KULTURI

Sažetak: Uvođenje elemenata kulture u nastavu stranog jezika danas je opšteprihvaćen nastavni postupak, a potreba da se studenti izvornog (polaznog) jezika ili L_1 (language 1) u procesu izučavanja ciljnog jezika ili L_2 (language 2) upoznaju i sa kulturom ciljnog jezika sve je prisutnija u interkulturalnom pristupu nastavi koji doprinosi obogaćenju nastavnog sadržaja i razvoju komunikativne kompetencije. Međutim, rad se neće baviti proučavanjem povezanosti jezika i kulture i potrebom za njihovim zajedničkim izučavanjem u nastavi engleskog jezika, već na koji način korišćenje elemenata kulture u prevođenju pravnih termina sa engleskog kao polaznog jezika na srpski kao ciljni jezik doprinosi unapređenju nastave namenjene budućim pravnicima. Naime, razlike između pojedinih termina L_1 i L_2 mogu se predstaviti ili kao konceptualne razlike ili kao razlike u kulturi.

Ključne reči: nastava engleskog jezika, engleski jezik pravne struke, kultura, pravni sistem, pravna terminologija

1. Uvod

Nastava engleskog jezika (ELT – English Language Teaching) namenjena budućim pravnicima predstavlja nastavu koja se izvodi na pravnim fakultetima, odnosno nastavu engleskog jezika pravne struke (ELP – English for Legal Purposes). Ona je deo engleskog jezika za posebne namene (ESP – English for Specific Purposes) koji predstavlja proučavanje engleskog jezika koji se koristi u različitim naučnim oblastima i strukama. Prema Hačinsonu i Votersu (Hutchinson & Waters, 1897) engleski jezik za posebne namene deo je engleskog kao stranog jezika (EFL – English as a Foreign Language) koji zajedno sa engleskim kao maternjim jezikom (EMT – English as a Mother Tongue) i engleskim kao drugim jezikom (ESL – English as a Second Language) čine nastavu engleskog jezika.

Ekspanzija engleskog kao globalnog jezika stvorila je potrebu da se nastava engleskog jezika pravne struke odvija u skladu sa savremenim društvenim tokovima. Radi se o akademskoj nastavi koju je neophodno prilagoditi specifičnim potrebama samih studenata. Prema tome, nastavni plan i program trebalo bi da

bude sačinjen na osnovu analize potreba (*needs analysis*) kako bi se utvrdile potrebe studenata i iste uskladila sa specifičnim potrebama struke. Na taj način omogućava se ostvarenje osnovnih ciljeva nastave kao što su: upoznavanje studenata sa osnovnim terminima struke, njihovo osposobljavanje za samostalnu usmenu i pisanu komunikaciju i čitanje stručne literature na engleskom jeziku.

Analiza potreba podrazumeva proces utvrđivanja potreba studenata na osnovu pripljanja objektivnih i subjektivnih informacija i uređenje tih potreba prema prioritetima. To je tehnika kojom se prikupljaju podaci, a koja se, između ostalog, može sprovesti pomoću intervjua, upitnika ili anketa, nakon čega se pristupa sastavljanju odgovarajućeg plana i programa. Utvrđuju se ciljevi učenja jezika, situacije u kojima će se jezik koristiti i nivo znanja koji je neophodan (Richards et al., 1992: 242–243). Takođe, ovaj postupak je praćen odgovarajućim udžbenikom sa autentičnim materijalima. Jedan od tih ciljeva je prezentovanje pravne terminologije engleskog jezika u nastavi engleskog jezika namenjenoj budućim pravnicima u svetlu kultura kojima ona pripada. To podrazumeva isticanje i objašnjavanje kulturnih razlika, kako u pogledu jezika koji pripadaju tim kulturama, tako i u pogledu pravnih sistema u Engleskoj i Srbiji koji takođe predstavljaju integralne delove pomenutih kultura. Naime, i istorijske okolnosti u kojima su se pravni sistemi razvijali uticale su i na oblikovanje jezika tih sistema.

U radu se istražuju odnosi jezika i kulture u nastavi engleskog kao stranog jezika na pravnim fakultetima, a kao korpus su korišćeni sledeći udžbenici:

- a) Brown, G. D. and Rice, S. 2007. *Professional English in Use: Law*. Cambridge: CUP.
- b) Haigh, Rupert. 2007. *Legal English*. London: Ashford Colour Press Ltd.
- c) Riley, Alison. 1991. *English for Law*. London and Basingstroke: Macmillan Publishers Ltd.
- d) Vićan, D., Z. Pavić, i B. Smerdel. 1988. *Engleski za pravnike*. Zagreb: Narodne novine, Pravni fakultet.

Za pronalaženje prevodnih ekvivalenata korišćeni su sledeći rečnici:

- a) Gačić, Milica. 2004. *Englesko-hrvatski rječnik prava, međunarodnih odnosa, kriminalistike i forenzičnih znanosti, kriminologije i sigurnosti*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- b) Jovanović, J. i S. Todorović. 1990. *Rečnik pravnih termina*. Beograd: Savremena administracija.
- c) Kuvizić, Željko. 2008. *Džepni pravni rečnik: englesko-srpski*. Beograd: Građevinska knjiga.
- d) Vukičević, Branko. 2003. *Pravni rečnik: englesko-srpski*. Beograd: Jezikoslovac.

1.2. Pravni sistemi

Uporedo sa širenjem engleskog kao svetskog jezika ovaj jezik planetarne komunikacije ostvaruje svoj primat i u domenu prava, pa se nameće ne samo kao globalni jezik trgovine, marketinga, tehnike, tehnologije, već i pravne nauke. Međutim, u pravu je situacija nešto drugačija, jer, za razliku od drugih sfera života, u

svetu danas postoje dva velika, najznačajnija, ali i po mnogo čemu divergentna pravna sistema, a to su *Common Law* i *Civil Law*. Pored toga, u okviru procesa unifikacije prava primenjuju se međunarodne konvencije, a aktuelne su i relativno novije tvorevine sa sopstvenim sistemom normi u vidu prava Evropske unije, koje se još naziva i komunitarno pravo i predstavlja nadnacionalno pravo, kao i pravna pravila koje primenjuju međunarodni sudovi (poput Haškog tribunala).

Common Law predstavlja anglosaksonsko ili precedentno pravo kao pravo koje je nastalo u Engleskoj, a proširilo se putem kolonizacije na mnoge druge zemlje, pa se danas primenjuje u Sjedinjenim Američkim Državama i ostalim nekadašnjim britanskim kolonijama, a prvenstveno članicama Komonvelta. Ono se, osim na zakonima, zasniva na sudskom precedentu (*case law*), tj. institutu po kome je jednom doneta sudska odluka obavezujućeg karaktera, pa sudije u narednim slučajevima moraju postupati po njoj. Drugi veliki pravni sistem je *Civil Law* koji se ne prevodi kao građansko pravo, već evropsko, kontinentalno pravo jer se primenjuje na evropskom kontinentu. Ono se zasniva na zakonima parlamenta, a nastalo je iz rimskog prava (*ius civile*) i temelji se na tradiciji recipiranog rimskog prava (Stanojević, 2004). Pored toga, treba biti pažljiv prilikom upotrebe izraza evropsko pravo, jer se pomenuti termin može odnositi i na pravo Evropske unije.

2. Proučavanje pravne terminologije

Pravna terminologija engleskog jezika, koja se proučava u nastavi engleskog jezika pravne struke i čini njenu okosnicu, prvenstveno je predmet proučavanja teorije prevođenja. Pronalaženje adekvatnih ekvivalenata za pravne termine nije nimalo jednostavan zadatak (Cao, 2007: 53). Šarčević (1997: 267) ističe da su se problemi prevođenja javili krajem osamdesetih godina nakon pada komunizma u istočnoevropskim zemljama, kada se pojavila nove terminologija, jer su reforme i uvođenje novog poretka i nove tržišne privrede dovele do stvaranja novog leksikona u pravu i ekonomiji. Opšte jezičke odlike engleskog jezika pravne struke predmet su mnogih analiza (Stanojević, 2011), ali je nedovoljno prostora posvećeno vezi između pravne terminologije i kulture kojoj ona pripada.

Do sada je u okviru teorije prevođenja uglavnom proučavano prevođenje pravne terminologije sa engleskog na srpski jezik sa ciljem da se pronađu načini uspostavljanja prevodne i semantičke ekvivalencije, a poseban osvrt dat je prevođenju akata Evropske unije (Čavoški, Knežević-Bojović, 2007). U okviru metoda kontrastivne analize (*contrastive analysis*) upoređuju se ne samo dva ili više termina u okviru dva jezička sistema, već i dva različita koncepta tih termina u procesu uspostavljanja ekvivalencije, pošto se usled postojanja dva različita pravna sistema retko kad može govoriti o korespondenciji među terminima. Teorija prevođenja bavi se i popunjavanjem leksičkih praznina koje potiču iz jezika davaoca u jeziku primaoca koje najčešće nastaju kao rezultat pojmovnih praznina. Pojmovne praznine se javljaju u slučajevima kada u ciljnom jeziku ne postoji pojam za reč iz

izvornog jezika, pa se tada pribegava nekom od prevodnih postupaka, poput kalkova, ali i opisnih postupaka koji predstavljaju krajnji vid nemogućnosti uspostavljanja ekonomičnosti u prevodu. U tom smislu Bulatović (2006: 532–535) analizira prevodne postupke koji se primenjuju u pravu i to:

- a) pozajmljivanje (*allocation* = alokacija/raspodela, dotacija, *facilitator* = fasilitator, *action plan* = akcioni plan/ plan aktivnosti),
- b) kalk (*legislative framework* = zakonodavni okvir, *rule of law* = vladavina prava, *sustainable development* = održivi razvoj),
- c) parafraza i definicija (*terms of reference* = projektni zadatak, *keynote speaker* = uvodničar, *case law* = sudska praksa).

Posebna pažnja u okviru teorije prevođenja posvećena je analizi pravnih koncepata koji pripadaju različitim pravnim sistemima. Naime, na polju pravne nauke odgovarajući temini dva jezička sistema retko kad su identični na konceptualnom nivou, pa dvojezični rečnici pravnih termina često bivaju nepouzdan (Šarčević, 1990: 339–440). U tom smislu uvodi se pojam konceptualne analize u prevođenju pravnih termina sa engleskog na druge jezike. Šarčević (1997: 237–238) predlaže sledeće kategorije ekvivalencije za prevodioce u oblasti prava: približnu ekvivalenciju, delimičnu ekvivalenciju i neekvivalenciju. Svrha konceptualne analize je da se ustanove konstituentne komponente ili karakteristike određenih koncepata. Naime, pošto je neophodno poređenje pravnih institucija izvornog i ciljnog pravnog sistema prvi korak u tom komparativnom procesu jeste pronalaženje konceptualnih karakteristika izvornog termina u cilju utvrđivanja funkcionalnih ekvivalenata različitih pravnih sistema.

Šarčević (1990: 339–440) pojašnjava da postoje dve vrste delimične ekvivalencije između dva koncepta: kada između dva koncepta postoji zajednički presek koji sadrži zajedničke karakteristike tih koncepata, dok dopunske karakteristike stoje van preseka i kada je jedan koncept sadržan u drugom i jer ima sve karakteristike prvog uz jednu ili više dodatnih karakteristika. Približna ekvivalencija javlja se u slučaju kada postoji značajno konceptualno poklapanje dva termina ili kada dodatne karakteristike nisu značajne. Iako je približna ekvivalencija retka kod funkcionalnih ekvivalenata različitih pravnih sistema, dvojezični rečnici se mogu smatrati pouzdanim onda kada obezbeđuju približnu ekvivalenciju. Međutim, ako ne uspeju da pronađu identičan koncept u ciljnom jeziku, leksikografi obično pribegnu najbližem analognom konceptu, a to je funkcionalna ekvivalencija tj. koncept ili institucija koji ima istu funkciju kao i izvorni termin, kao na primer: *mortgage*: hipoteka. Međutim, ovakva praksa dovodi do nepreciznosti, jer su, kako navodi autorka, po pravilu, konceptualne karakteristike funkcionalnih ekvivalenata nepodudarne, pa u većini slučajeva oni predstavljaju samo delimične ekvivalente. S druge strane, Biel (2008: 25) napominje da funkcionalna ekvivalencija omogućava povezivanje pravnih sistema, ali može takođe stvoriti i utisak o identičnosti pravnih koncepata, iako je u većini slučajeva njihova ekvivalencija samo delimična.

Značaj proučavanja prevodnih postupaka vidljiv je u procesu prevođenja pravnih pravila Evropske unije. U procesu prilagođavanja domaćeg zakonodav-

stva ovom pravu i postupku pridruživanja Evropskoj uniji u zemljama kandidatima za članstvo postizanje preciznosti u prevodu je od ogromnog značaja.

Potrebu za adekvatnim prevodom ističe i Stanojević (2004: 5) navodeći primer da *execution (of contract)* nije isto što i izvršenje ugovora u čemu se ogleda razlika između pravnog osnova kontinentalnog prava i *consideration* u engleskom i američkom pravu. Za termin *consideration* predočava sledeće objašnjenje:

„U slučaju ugovora ona se odnosi na razlog, motiv, cenu, na onaj odlučujući uticaj da stranke zaključe ugovor“, (...) „klauzula ‘ovaj ugovor je izvršen (has been executed) tada i tada i u tom i tom mestu’ u stvari znači ‘zaključen’, što neki naši ‘stručnjaci’ ne znaju tako da dolazi do nesporazuma“ (Stanojević, 2004: 29).

Ovo je samo jedan od primera koji oslikava kulturne razlike koje se reflektuju i u jezičkoj sferi. Prema tome, drugi način prezentovanja pravnih termina u nastavi jeste putem predstavljanja razlika između dva divergentna pravna sistema koje se manifestuju kao razlike u kulturi. Pravni termini specifični za određenu kulturu predstavljaju kako koncepte, tako i institucije društvene stvarnosti izvornog jezika (Šarčević, 1985). Stoga je uvođenje elemenata kulture u nastavu engleskog jezika namenjenoj budućim pravnicima neminovnost. Naime, razlike koje postoje između dva pravna sistema mogu se u lingvističkom pogledu posmatrati kao razlike u izvanjezičkoj stvarnosti i kao razlike u kulturi. Opšte uzev, danas je opšteprihvaćen princip po kome za kvalitetan i uspešan, a pre svega komunikativno prihvatljiv prevod nije dovoljno poznavanje gramatičkih pravila, odnosno strukture dvaju jezika, već je neophodno i poznavanje fenomena koji pripadaju izvanjezičkoj stvarnosti. Posmatramo li izvanjezičku stvarnost kao životnu stvarnost koja nas okružuje u svetu, a zavisi od našeg posrednog i neposrednog iskustva, komunikativni pristup u prevodenju polazi od toga da je izvanjezički sadržaj nepromenljiv, a da se razlike između dva jezika ogledaju u kulturi i civilizaciji. Dakle, kada je o prevodenju reč, u pomenutom slučaju prevode se elementi kulture ili civilizacije. U tom smislu postoje pojmovi koji su prisutni u jednoj kulturi, a odsutni u drugoj. Radi se o slučajevima kada u ciljnom jeziku ne postoji prevodni ekvivalent za pojam iz izvornog jezika, jer u datoj kulturi nije poznato ili određeno neko značenje (Prčić, 2005). Tada se govori o postojanju ne samo leksičke, već i pojmovne praznine. Uz to, govori se ne samo o izvornom i ciljnom jeziku, već i o izvornoj i ciljnoj kulturi. Zbog toga, kada govori o pravnim sistemima (*Common Law* i *Civil Law*), Cao (2007: 98) napominje da su to i pravne kulture (*legal cultures*) stare stotinama godina.

Nastava pravnog engleskog jezika ili engleskog jezika pravne struke kao jezika kojim se služe pravnici u pisanoj i usmenoj komunikaciji, koju obavljaju međusobno ili sa klijentima, i komunikaciji pred sudovima i drugim pravnim institucijama, i u osnovi predstavlja prevod sledećih izraza: *Legal English*, *English for Law* ili *English for Legal Purposes*. Ona bi trebalo da ispuni napred navedene zahteve. Jezičkom proučavanju specifičnog pravnog jezika posvećene su i posebne grane lingvistike: pravna lingvistika (*legal linguistics*) i forenzička lingvistika (*forensic linguistics*).

2. Nastava engleskog jezika za posebne namene

U nastavi engleskog jezika za posebne namene neophodna je upotreba autentičnih tekstova. Izbor autentičnih tekstova kao deo komunikativnog pristupa nastavi omogućava kritičku obradu i interpretaciju teksta čime se studenti, između ostalog, osposobljavaju za autonomno čitanje stručne literature. U tom smislu u nastavi engleskog jezika pravne struke mogu se obrađivati različite vrste pravnih tekstova poput odlomaka zakona, ugovora, sudskih poziva, sudskih presuda (*cases*) u građanskom ili krivičnom postupku uz objašnjenje skraćenica u tekstu presuda. To mogu biti, na primer, presude koje pripadaju privatnom pravu u Engleskoj, presude Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu ili, pak, presude Haškog tribunala (od kojih su mnoge prevedene na srpski jezik), čime se studenti upoznaju sa jezikom sudova uz osvrt na međunarodno i komparativno pravo, kao i identifikaciju karakterističnih termina.

Istorija prava i pravne nauke takođe može pomoći u objašnjenju kulturnih razlika jer engleski jezik pravne struke predstavlja mešavinu termina u kojoj se osim domaćih javlja i mnoštvo termina koji svoje lingvističko poreklo vode iz latinskog i francuskog jezika koji su u prošlosti, spletom istorijskih okolnosti, predstavljali jezik prava u Engleskoj. Usled toga prisutna je i pojava velikog broja sinonima usled pojave reči koje potiču iz staroengleskog, latinskog i francuskog jezika.

Nastava engleskog jezika pravne struke može biti zasnovana na proučavanju karakteristika (odlika) jezika kojim se služe pravnici u pisanoj i usmenoj komunikaciji i podrazumeva proučavanje više nivoa, i to: leksičkog (proučavanje pravne terminologije), sintaksičkog (proučavanje rečničnih struktura, upotrebe modala *shall*, kondicionalnih rečenica, pasiva, itd.) i semantičkog (proučavanje značenja). Ovaj rad biće na leksičkom nivou, ograničen na pravni vokabular i uticaj koji kultura može imati u njegovom prezentovanju studentima pravnih fakulteta, imajući u vidu da su pojedini termini vezani za određenu kulturu (*culture-specific* ili *culture-bound*). Oni se najčešće odnose na pojmove, institucije i funkcije koje su specifične za ciljnu kulturu. Takav je, na primer, institut *amicus curiae* (prijatelj suda) koji ne postoji u domaćem pravnom sistemu. Mada se kao termini koji su specifični u određenim kulturama najčešće identifikuju idiomi, fiksni izrazi i kolokacioni parovi, kako navodi Bejker (Baker, 1992: 60, 68), jer imaju značenje u kontekstima specifičnim za određenu kulturu ili asocijaciju ideja koje su, usled kulturnih razlika, nepoznate čitaocu, idiomi i izrazi neće biti razmatrani u radu.

3. Odnos jezika i kulture

Kada je reč o samom pojmu ili definiciji kulture, kojom se najčešće bave sociolozi i antropolozi, ona se uopštava na različite načine, a najčešće se definiše putem zajedničkih vrednosti, verovanja, običaja, normi, ciljeva, rituala i jezika jedne zajednice kao naučenih obrazaca ponašanja. Kultura predstavlja društveno

nasleđe koje se prenosi sa jedne generacije na drugu i koje može biti materijalno i duhovno, dok jezik predstavlja jedno od najbitnijih i najupečatljivijih obeležja kulture. Nida (2001: 13) na najjednostavniji način opisuje kulturu kao ukupnost verovanja i praksi jednog društva i napominje da su kompetentni prevodioci svesni činjenice da reči ostvaruju svoje značenje u odnosu na njima odgovarajuću kulturu, tako da među njima postoji međuzavisnost.

Jedan od problema u prevodenju ogleđa se u tome što ne koriste sve jezičke kulture slične termine na isti način, pa se tako španski termin *Presidente* odnosi samo na predsednika vladajuće partije u Španiji (Nida, 2001: 7). To bi značilo da su značenja pojedinih leksema isključivo vezana za određene kulture i da takve reči upućuju na koncepte vezane za pojedine kulture i njima odgovarajuće obrasce ponašanja.

Kultura u nastavi stranog jezika prvenstveno se odnosi na kulturu kao način života i u tom smislu studenti se upoznaju sa običajima ciljne kulture. Tada im se predočavaju konkretne situacije u kojima im poznavanje osobenosti kulture može biti od koristi (Krstić, 2012: 206). Primena kulture u nastavi stranog jezika podrazumeva i ponašanje, skup vrednosti i konvencija kojim se jedno društvo rukovodi. Cilj uključenja kulture u nastavu jeste ne samo upoznavanje kulture stranog jezika koji se izučava, već i prihvatanje ciljne kulture bez predrasuda i stereotipa. To je interkulturni pristup nastavi za koji se garantuje da doprinosi razvoju komunikativne kompetencije kod studenata.

4. Razlike pravnih sistema kao razlike u kulturi

Proučavanje pravnog registra engleskog jezika u akademskoj nastavi (nastavi engleskog jezika namenjenoj budućim pravnicima) vezano je za različite grane precedenatnog prava u kojima, pored poklapanja, postoje i različiti pravni instituti kojih nema u našem zakonodavstvu. Proučavanje ovog registra treba da obuhvati i pravo EU.

Odnos jezika i kulture u nastavi odražava se prilikom prevodenja pravnih dokumenata, a posebno prevodenja pravne terminologije. Bil (Biel, 2008: 22) definiše prevodenje pravnih dokumenata (*legal translation*) kao poseban vid prevodenja za posebne namene i citira Vilsa (Wills, 1994: 38) koji tvrdi da mnogi aspekti prevodenja na polju jezika za posebne namene prevazilaze kulturne granice i da su na neki način univerzalni. Po Vilsu prevod predstavlja domen lingvističkog ponašanja koji je određen u sociokulturnom smislu sa komponentama specifičnim za određenu kulturu (*culture-specific components*) i univerzalnim komponentama (*universal components*). Autorka zaključuje da, za razliku od drugih tipova prevoda za posebne namene, poput medicine, nauke ili tehnologije, prevod pravne terminologije obuhvata u većoj meri komponente specifične za određenu kulturu nego univerzalne komponente.

O odnosu jezika i kulture u sferi prava postoje brojne rasprave. Harvi (Harvey, 2000) navodi da prevodenje pravnih tekstova u okviru kursa ili nastave prevo-

đenja treba da obuhvati: kognitivne elemente (svest o sociokulturnom kontekstu u kome se tekst nalazi, a koji podrazumeva razliku između dva pravna sistema koji proizvodi različite koncepte) i komunikativne elemente (funkciju koju ima tekst i podatke o primaocima poruke, tj. kakav je pravni efekat prevoda i kome je prevod namenjen: pravicima, laicima, poslovnim ljudima, u informativne svrhe ili druge svrhe, ili će, pak, taj tekst imati pravnu snagu u ciljnom jeziku). U zavisnosti od ovih elemenata primenjuju se različite strategije prevođenja.

Kišel (Kischel, 2009) iznosi stav da su lingvističke razlike zapravo fenomeni dubljih razlika u pravnim kulturama na mnogim nivoima u rasponu od različitih tehnika pravnog obrazloženja (npr. tehnika supsumpcije u nemačkoj pravnoj kulturi) do razlike u iznošenju argumenata, odnosno onoga što se smatra argumentom (npr. u nemačkoj i američkoj pravnoj kulturi). Takođe, smatra da pozajmljivane termina predstavlja i usvajanje pravnog koncepta koji prethodno nije postojao u ciljnoj kulturi. U srpskom su takvi termini anglicizmi (tribunal, moderator, panelista, tender, trafiking).

Cao (2007: 98) napominje da su reči u pravu znakovi sa mnogobrojnim slojevima značenja koji potiču iz pravne kulture čiji su one deo. Takve su reči 'subject to' i 'provided' koje pravnici obilato koriste jer su se ustalile tokom viševekovne upotrebe, iako predstavljaju nepoznanicu za ljude van pravne struke. Stanojević (2004: 9) navodi da se u mnogim jezicima ista reč koristi za pravo kao sistem normi i za subjektivno pravo, pa tako, engleski jezik ima termin *law* koji znači pravo, pravni sistem i *right* za subjektivno pravo. Kada govori o sinonimima u pravu Cao (2007: 70–71) naglašava da u engleskom jeziku postoje mnoge reči vezane za termin 'law' – *law, statute, legislation, act, enactment, regulation, ordinance, rule, decree*.

Značenje pojedinih termina treba analizirati i u kontekstu, koji može biti specifičan za određenu kulturu (*culture-specific context*) što znači da kontekst nije bitan samo za lingvistička istraživanja, već i za nastavu, o čemu govori i Skrivener (Skrivener, 2005: 222), koji pojašnjava da je najvažnije da nastavnik ukaže studentima kako značenje zavisi od konteksta i menja se u zavisnosti od konteksta. Tako, na primer, termini koje navodi Haj (Haigh, 2007) u pravnom kontekstu imaju jedno, a u svakodnevnom jeziku druga značenja usled svoje polisemične prirode:

- a) *consideration* koji u pravnom kontekstu označava cenu koju, po ugovoru, kupac plaća za stvar ili uslugu koja je predmet ugovora u obligacionom pravu;
- b) *construe* kao glagol kojim se označava tumačenja prava;
- c) *redemption* koji u stvarnom pravu predstavlja otplatu duga obezbeđenog hipotekarnim zajmom da bi se izbegla prodaja nepokretnosti;
- d) *tender* u obligacionom pravu označava ponudu za zaključenje pravnog posla (Kuvizić, 2008).

Pomenuti primeri oslikavaju postupak definicionog prevoda koji je krajnji izraz nemogućnosti pronalaženja odgovarajućih izraza u ciljnom jeziku usled postojanja pojmovnih praznina. U tom slučaju pribegava se opisnom postupku, iako

se razlike u kulturi najčešće razrešavaju korišćenjem pozajmljenica, što je i dovelo do poplave anglicizama u našem jeziku.

Upliv kulture je neminovan u objašnjenju pojmova *House of Lords* (Dom lordova) i *House of Commons* (Dom komuna), kao dva doma (*chambers*) britanskog parlamenta, a postoji i funkcija pod nazivom *Speaker* (predsedavajući). Ovaj termin predstavlja primer lažnih parova jer se na srpski jezik ne prevodi terminom spiker. O kulturnoj specifičnosti ovog termina govori i Bejkerova (Baker, 1992: 21) jer postoje slučajevi kada reč iz izvornog jezika izražava koncept koji je potpuno nepoznat u ciljnoj kulturi jer je specifičan za izvornu kulturu. Kao primer kojim objašnjava ovu tvrdnju autorka navodi termin *Speaker (of the House of Commons)* koji nema ekvivalente u mnogim jezicima, već se najčešće prevodi terminom 'Chairman', koji, međutim, ne odražava ulogu ove funkcije jer *Speaker of the House of Commons* predstavlja nezavisnu ličnost koja održava red u parlamentu. Za razliku od Britanije, u Sjedinjenim Američkim Državama postoji *Congress* sa dva doma od kojih je gornji *Senate*, a donji *House of Representatives*, što je odraz parlamentarnih, a samim tim i kulturnih razlika.

Zakonodavni postupak u Engleskoj razlikuje zakone koje donosi parlament (*Acts* ili *statutes*), a predlog zakona se označava terminom *Bill*. Postoje i različiti termini vezani za pravničku, odnosno advokatsku profesiju koji svoje objašnjenje duguju kulturnim razlikama, a to su: *solisitors* i *barristers* od kojih se prvi ne mogu pojavljivati pred svim sudovima, kao i *counselors* koji učestvuju na suđenjima. Pored toga mogu se analizirati razlike u sistemu sudova (npr., po čemu se termin *Tribunal* razlikuje od termina *Court*, odnosno termina: *Magistrates' Courts*, *County Courts*, *High Court*, *Court of Appeal*, *High Court of Justice*) i različite vrste sudija (*circuit judges*, *high court judges*, *recorders*, *district judges*), što nije slučaj u našem pravosuđu. Takođe se mogu analizirati sudski postupci, kako građanski, tako i krivični, pa se u skladu s tim mogu pomenuti i učesnici tih postupaka (*Chairman of Justices*, *Justices of the Peace*, *Clerk of Magistrates*, *Prosecuting lawyer*, *defending Lawyer*, *Probation Officers*, *Defendant*, *Police Officer*, *Witness*), vrste krivičnih dela i sl.

Postoje i neznatne razlike u pravnoj terminologiji koja se primenjuje u Engleskoj i Sjedinjenim Američkim Državama, vezana za kulturne razlike. Harvi (Harvey, 2000) naglašava da termin *Crown Court* ima značenje samo u Britaniji, dok termin *felony* u njoj predstavlja anahronizam, a obilato se koristi u američkom pravosuđu za označavanje onoga što u kontinentalnom pravu predstavlja zločin.

Nastava može obuhvatiti i pojedine ustanove čije je stvaranje, po rečima Stanojevića (2004: 10–11) odgovaralo zahtevima vremena, pa se tako pored posebne svojine u precedentnom pravu stvara i svojina pravičnosti (*equitable ownership*), a jedna od tvorevina ovog sistema je i ustanova trasta (*trust*). Prema rečničkoj odrednici *trust* je poklon u građanskom i naslednom pravu koji darodavac poklanja poklonoprincu, a čije upravljanje vrši sam darodavac ili neko koga on ovlasti, u ime i za račun poklonoprimca.

Pojmovima određenim kulturom obiluju razne grane prava. Tako, primera radi, u krivičnom pravu postoje termini: *reckless discard* (svesni nehat), *entrapment*

(radnje koje vrše pripadnici policije ili drugih agencija u smislu navođenja drugih lica na izvršenje krivičnog dela), dok se u porodičnom pravu pojam *earning capacity* može opisati kao pretpostavljeni prihod davaoca izdržavanja na osnovu kojeg se izračunava iznos izdržavanja (Kuvizić, 2008). Termin *tort* (delikt) obuhvata različite vrste delikta protiv imovine (*trespass*) ili ličnosti (*assault* – nedopuštena pretnja, *battery* – nedopušteni kontakt sa telom oštećenog, *defamation* (obuhvata uvredu i klevetu, jer se pravi razlika između usmene uvrede (*slender*) i pismene (*libel*)), kao i *false imprisonment* (neopravdano zatvaranje) (Stanojević, 2004: 32–33). *Tort law* takođe obuhvata pojmove:

- a) negligence (= vanugovorna, subjektivna deliktna odgovornost za štetu nastalu činjenjem ili nečinjenjem); u rečnicima se kao prevodni ekvivalenti navode nehat, nemar, propust, nepažnja (Gačić, 2004), iako predstavljaju prevodne, ali ne i semantičke ekvivalenta ovog termina, jer ne odražavaju pravnu prirodu ovog instituta) i
- b) nuisance (= smetnja, ometanje, uznemiravanje; odnosi se na aktivnosti koje otežavaju ili onemogućavaju normalno korišćenje susednih nepokretnosti).

U tom pogledu treba obratiti pažnju na razliku između prevodnih i semantičkih ekvivalenata.

5. Zaključak

Na osnovu sprovedene analize potreba pre početka nastave prikupljeni podaci se adekvatnije koriste u nastavi i pomažu studentima u savladavanju gradiva. Ova procedura obuhvata ne samo prikupljanje podataka, već i njihovu opsežnu analizu, a među potrebama studenata su i kulturne razlike, odnosno pravni sistemi kao delovi kultura kojima pripadaju.

Odnos jezika i kulture u nastavi može se, između ostalog, prikazati prilikom prevođenja pravne terminologije. Na osnovu datih primera koji odražavaju termine vezane za izvornu kulturu (u našem slučaju englesku, odnosno američku kulturu) smatramo da je dovoljno da se ti termini studentima predstave u vidu kulturnih razlika, a ne pomoću koncepata (iako smo naveli da je većina tih koncepata vezana za kulturu) pošto ogromna većina studenata nije upoznata sa lingvističkim pojmom koncepta, pa ih ne treba nepotrebno opterećivati. Svi napred navedeni primeri oslikavaju pomenutu tvrdnju. Smatramo da bi sa teorijskim pojmom koncepta trebalo da budu upoznati prevodioci pravnih tekstova, a studenti samo informativno. Takođe se u nastavi može uključiti i metod kontrastivne analize, jer on ima za cilj utvrđivanje sistematskih sličnosti i razlika između dva jezička sistema. Poseban akcenat u nastavi može se staviti i na teoriju prevođenja, jer prevođenje predstavlja proces prenošenja poruke preko lingvističkih i kulturnih granica, kao i upoznavanje studenata sa tipologijom prevodnih postupaka. Naime, kao jedna od nastavnih strategija može se koristiti analiza ili upoređivanje različitih prevodnih varijanti ne-

kog teksta koje predlože studenti. Pored toga, neophodna je upotreba adekvatnih jednojezičnih i dvojezičnih rečnika sa adekvatnim rečničkim odrednicama koje daju odgovarajući opis nepodudarnih termina i na taj način oslikavaju kulturne razlike u terminološkim pogledu. Zbog svega toga poklanjanje pažnje elementima kulture koji utiču na razlike u značenju između dva jezika struke od velikog je značaja za unapređenje nastave engleskog jezika na pravnim fakultetima u našoj zemlji.

Literatura

- Baker, M. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London and New York: Routledge.
- Biel, Ł. (2008). Legal Terminology in Translation Practice: Dictionaries, Googling or Discussion Forums? *SKASE Journal of Translation and Interpretation*, 3(1).
- Bulatović, V. (2006). The Approximation of Laws, Language, and the Like. U K. Rasulić i I. Trbojević (ur.) *ELLSII75 Proceedings*, Vol 1, Beograd: Čigoja štampa, 529–536.
- Cao, D. (2007). *Translating Law*. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters Ltd.
- Čavoški, A. i A. Knežević-Bojović. (2007). European Union Law: Multilingualism and legal translation, U J. Čirić (ur.), *Pedeset godina Evropske unije, Tematski zbornik radova*. Beograd: Institut za uporedno pravo, Kancelarija za pridruživanje Evropskoj uniji, 298–301.
- Gačić, M. (2004). *Englesko-hrvatski rječnik prava, međunarodnih odnosa, kriminalistike i forenzičnih znanosti, kriminologije i sigurnosti*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Haigh, R. (2007). *Legal English*. London: Ashford Colour Press Ltd.
- Harvey, M. (2000). A Beginner's Course in Legal Translation: the Case of Culture-bound Terms. *ASSTI/ETI, La traduction juridique: histoire, théorie(s) et pratique*. Dostupno na: <http://www.tradulex.org/Actes2000/sommaire.htm> [18. 02. 2010].
- Hutchinson, T. & A. Waters. (1987). *English for Specific Purposes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kischel, U. (2009). Legal Cultures – Legal Languages, In F. Olsen, A. Lorz and D. Stein (eds), *Translation Issues in Language and Law*. CPI Antony Rowe: Chippenham and Eastbourne, 7–17.
- Krstić, K. (2012). Kultura u nastavi španskog kao stranog jezika. *Lipar*, 47, 205–215.
- Kuvizić, Ž. (2008). *Džepni pravni rečnik, englesko-srpski*. Beograd: Građevinska knjiga.
- Nida, E. A. (2001). *Contexts in Translating*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Prčić, T. (2005). *Engleski u srpskom*. Novi Sad: Zmaj.
- Richards, J.C., J. Platt & H. Platt. (1992). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. London: Longman.
- Scrivener, J. (2005). *Learning Teaching*. Oxford: Macmillan.
- Stanojević, O. (2004). *Veliki pravni sistemi (Common Law, Civil Law)*. Novi Sad: Privredna akademija.

- Stanojević, M. (2011). Legal English – Changing Perspective. *Facta Universitatis, Series: Linguistics and Literature*, Vol. 9, No 1, 65–75.
- Šarčević, S. (1985). Translation of culture-bound terms in law. *Multilingua*, 4–3, 127–133.
- Šarčević, S. (1990). *Terminological Incongruency in Legal Dictionaries for Translation*. In *BudaLEX:88 Proceedings*. Budapest, 339–445. Dostupno na: [http://www.euralex.org/elx_proceedings/Euralex1988/056_Susan%20Sarcevic%20\(Rijeka\)%20%20Terminological%20Incongruency%20in%20Legal%20Dictionaries%20for%20Translation.pdf](http://www.euralex.org/elx_proceedings/Euralex1988/056_Susan%20Sarcevic%20(Rijeka)%20%20Terminological%20Incongruency%20in%20Legal%20Dictionaries%20for%20Translation.pdf) [18. 12. 2012].
- Šarčević, S. (1997, 2000). *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International.
- Wilss, W. (1994). Translation as a Knowledge-Based Activity: Context, Culture, and Cognition. In R. de Beaugrande et al. (eds). *Language, Discourse and Translation in the West and Middle East*. Amsterdam/Philadelphia: J. Benjamins, 35–43.

Maja Stanojević Gocić

TEACHING ENGLISH FOR FUTURE LAWYERS: TERMINOLOGY DIFFERENCES AS DIFFERENCES IN CULTURE

Summary: The paper will show how the use of cultural elements in translation of legal terms from English as the source language into Serbian as the target language contributes to improving English for Legal Purposes. It is a part of English for Specific Purposes and requires the use of authentic materials, whereas the emphasis is given on cultural differences, i.e., the introduction of elements of culture in it. Therefore, the differences between the terms in L_1 and L_2 can be represented in two ways: as conceptual differences or cultural differences. Since there are two major legal systems in the world: Common Law and Civil Law, which are diverse in many ways, as well as supranational law in the form of European Union law, this paper will try to shed light on the problems of translating legal terms that are specific to the particular branches of law and certain culture, as well as their presentation in ELT.

Key words: English Language Teaching, culture, legal terminology, Common Law, translation